

EDYTA MANASTERSKA-WIĄCEK
UMCS Lublin

BARWY SNU W KOŁYSANKACH POLSKICH I ROSYJSKICH

Zmysły są dla człowieka elementem łączącym go z otoczeniem. To one pozwalają odbierać bodźce ze świata zewnętrznego oraz je analizować. Wyobraźmy sobie, że jesteśmy dzieckiem leżącym w ciepłym łóżeczku, w półmroku naszego pokoju, a przy boku czujemy bliską osobę, widzimy jej kontury, dotykamy jej ręki i słyszymy płynącą z jej ust... kołysankę.

Nad tym właśnie gatunkiem zatrzymam się w niniejszych rozważaniach. Spojrzymy na te krótkie, często nieskomplikowane utwory przez pryzmat odbioru ich za pośrednictwem zmysłów. Czy tylko słyszymy je jako proste ciągi słów, czy może słowa te wyrażają coś więcej, podświadomie kojącego, wpływającego na określony odbiór przez słuchacza? Jak pisze Katarzyna Krasoń, „warunkiem konstytutywnym poezji dziecięcej jest wywołanie obrazów związanych ze światem kilkulatka, mieszczące się w obrębie jego doznań i wyobrażeń, apelowanie do sfery jego zainteresowań i emocji”¹. Materiałem analiz uczyniłam kołysanki polskie i rosyjskie (61 polskich i 62 rosyjskie), które zostaną porównane w kilku aspektach sensorycznych.

KOŁYSANKI SĄ KOLOROWE

Teofas z Lesbos (372–287 p.n.e.) wyróżniał kolory proste, zaliczając do nich biel, żółć i czerń. Liczni przyrodnicy, opierając się na nauce Arystotelesa (384–322 p.n.e.) o elementach świata (materii), wymieniali cztery kolory podstawowe — czerwony, żółty, niebieski i zielony².

¹ K. Krasoń, *Dziecięce odkrywanie tekstu literackiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2005, s. 40.

² Pierwszym, najobszerniejszym opracowaniem tematu barw jest słynna teoria kolorów Johanna Wolfganga Goethego. „Światło i kolor uważał on za fenomeny natury, zjawiska nierozdzielnie ze sobą połączone, tożsame. Jasność-światło i biel były dla

Starożytni Grecy z kolei wyróżniali barwy „sztuczne”, czyli powstałe w wyniku wymieszania kolorów prostych³. Już od starożytności praktykowano chromoterapię — leczenie kolorami, odkryto bowiem, że barwy wpływają na nasze życie i zdrowie. Kolory mogą zatem pobudzać i uspokajać, podniecać lub usypiać, drażnić lub koić, oziębiać albo ogrzewać. Kolor jest jednym z najlepiej rozpoznawalnych dla nas źródeł energii⁴. Stanowi, jak pisze Joanna Szczęk, „nieodłączny element opisu naszego świata, co nie pozostaje bez wpływu na język, który jest przecież narzędziem służącym do opisywania rzeczywistości”⁵. Barwy, które wybrzmiewają w kołysankach, docierają do odbiorcy w sposób nie zawsze do końca uświadomiony, stanowiąc często bodziec do przyjemnych wyobrażeń czy skojarzeń. Czasami przynoszą zasadniczą charakterystykę opisywanych historyjek czy bohaterów, innym razem są tylko ich tłem.

Kołysanki polskie:

- Słońko już traci **srebrny** blask (13a)
 Księżyc błądy na niebie **srebrnym** światłem drga (32a)
 Lecą śnieżynki małe jak **srebrny** gwiazdny puch (19a)
 Liść się ruszył i noc brzękła rosy **srebrnym** kluczem (36a)
 Noc koszyczek **srebrny** niesie, a w nim niespodzianki
 Gwiazdki z nieba, róg księżycy, sen i kołysanki (12a)
 Skrzypeczki **srebrne**, ciemny las (50a)
 Na ciemnym niebie już tysiąc **srebrnych** gwiazdeczek łśni (33a)
 W polu, w sadzie brzmi piosenka wskroś **srebrzystych** roś, siwy dziad pod krzyżem klęka [...] (23a)
 Czarna Nocka złote oczka, **srebrną** buzię ma, i po ciemku lubi spacerować (45a)
- Kotki **szare** obydwaj (1a)
 Zasnął w studni **siwy** koń (40a)
 Idzie też **szara** godzina (15a)
Siwa chmurka po niebie płynie, **siwy** ptaszek za oknem śpi (9a)
Były sobie kotki dwa szarobure, szarobure obydwaj (2a)
- A w koło **biało, biało** welony **śnieżnej** mgły (19a)
 Buzia niby wisienka, szyjka **biała** i cienka (34a)
 Dobrej nocy i sza do **białego** śpij dnia (21a)
 Na niebie **jasny** księżyc (19a)

niego jednym i tym samym, tak jak czerń i ciemność. Uwzględniając ten pogląd, można wykreślić drogę od światła ku ciemności (lub odwrotną) wiodącą przez 6 kolorów podstawowych: czarny — niebieski — czerwony — zielony — żółty — biały. Pozostałe kolory powstają w wyniku wymieszania barw podstawowych” — zob. <http://jasnowidz-santi.pl/tl/O-kolorach-naukowo.htm> (07.05.2011).

³ <http://jasnowidz-santi.pl/tl/O-kolorach-naukowo.htm> (07.05.2011).

⁴ <http://ekologia-zdrowie.pl/chromoterapia.html> (15.07.2015)

⁵ J. Szczęk, *O postrzeganiu świata przez pryzmat barw w języku niemieckim i polskim*, w: Z. Mocarcka-Tycowa, J. Bielska-Krawczyk (red.), *Kolor w kulturze*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2010, s. 23.

BARWY SNU W KOŁYSANKACH...

Kiedy gwiazdy się na niebie **złocą** (2a)
Czy ty o tym wiesz, że nocą-północą chodzi **złoty** jeź? (53a)
U kaczora srebrne pióra, u kaczuszki **złote** nóżki (55a)
A tam z kuźni od kowala lecą **złote** skry (23a)
Uplotę **złoty** sen z róż pieszczoty (48a)
Złotowłosa królowna cudny miała sen (44a)

Nocka wkłada **czarne** butki (15a)
Nie, bo widzę **czarne** chrapki i okropnie brudne łapki (51a)
Czarna Nocka złote oczka, srebrną buzię ma, i po ciemku lubi spacerować.
Czarna Nocka boi się białego dnia [...] (45a)
Noc **czarna** stanęła u drzwi (48a)
Na **ciemnym** niebie już tysiąc srebrnych gwiazdeczek lśni (33a)

I śpi **bury** miś (16a)

Niedługo gwiazdy zgasną, **różowy** wstanie świt (19a)
Malańki mój, syneczku mój, malańki i **różowy** (50a)
Ustroję w bratki, lilie, bławatki mego synusia **różowego** (48a)
Teraz śpi już w kolebusi na **różowej** swej podusi (11a)

Niech wiedzie cię bajeczka przez **zielony** gaj (20a)
I tak siedzą do jesieni, póki liść się mój **zieleni** (46a)
To już trzeba tylko spać, płynąć w **kolorowym** niebie (54a)

Kołysanki rosyjskie:

Мчится, мчится в вышине, в **серебристой** тишине (17)
Спят твои соседи — **белые** медведи (18)
Мчит тебя **белоснежный** конь (3)

Мы плывем на льдине [...] по **седым** суровым морям (19)
Серый волк не нужен (25)
Серый козленок, желтый утенок (1)
Как нас с тобою **серый** кот [...] увезет (32)
Ночь показывает сказки и легенды старины — непослушным в **серых**
красках, милым — розовые сны (7)
Придет **серенький** волчок (57)

Шелк твоих **светлых** кудрей (24)
Пусть тебе приснится **светлый** добрый сон (25)
Светлая ночка звездная (55)
Завтра проснешся — и **ясное** солнце снова взойдет над тобой (22)

Спи, мой сынок **золотой** (24)
У кота колыбелька **золота** (57)
Будешь в **золоте** зодить (57)
Чистые, лучистые нити **золотистые** (35)
По бокам конфеточки, **золотые** веточки (57)
Золотых звезд не считал (59)

И тебя согревает, малыш, море **солнечного** тепла (3)

Там, на Луне, не Луне, на **голубом** валуне (27)

Я хочу увидеть небо (море... Землю...) **голубое-голубое** (8)

Над Луной шар **голубой** (27)

И **голубые** Озера [...] потонули (54)

Сон свалил страну **синеглазую** (30)

На запятках — **черный** грач (17)

Ночь укрылась **черным** пледом, согреваясь в свете звезд (7)

В **темной** комнате — ни звука (11)

Ночка **темная** уйдет, снова утро будет (21)

Ночь показывает сказки и легенды старины — непослушным в серых красках, милым — **розовые** сны (7)

Жил в зверинце папугай **зеленый** и гладкий, на **желтой** подкладке (12)

Серый козленок, **желтый** утенок (1)

И **желтым** цыпленком по небу плывет (41)

Вы коты, коты, коты, у вас **желтые** хвосты (50)

Шесть коней разгоряченных в шляпах **алых** и **зеленых** (17)

Там, где шиповник рос **аленький**, гномы нашли колпачки (23)

Чтобы мог увидеть [...] **красенький** грибок (25)

Joanna Szczęk podkreśla, że kolory stanowią nieodłączny element każdej kultury językowej, wskazują różnice, służą jako znaki rozpoznawcze, symbole⁶. Kolor jako zjawisko optyczne, jest obiektywny. Kolory nie są jednak odbierane jednakowo przez różne społeczności. Wrażenie, które powstaje w mózgu pod wpływem barwy, jest subiektywne, kolor jest zatem zjawiskiem społecznym⁷.

Jak widzimy, w kołysankach polskich najczęściej pojawiają się kolory jasne — srebrny, srebrzysty, biały, szary, siwy, jasny, oraz śnieżny. Waler srebro czyni tekst, jak pisze Alicja Ungeheuer-Gołąb, tajemniczym i lirycznym⁸. W drugiej grupie znajdziemy biegunowo przeciwstawne barwy — kolory czarny, ciemny, bury. Obie grupy kolorów zaliczane są do tzw. barw achromatycznych, czyli niekolorowych, „bezbarnych”, nieposiadających dominanty barwnej. Wywołują one u obserwatora wrażenie braku odcienia któregośkolwiek z kolorów. Jak oddziałują one na człowieka? Nie będziemy tu przytaczać psychologicznych czy horoskopowych znaczeń poszczególnych barw. Czerń bezspornie symboli-

⁶ J. Szczęk, *O postrzeganiu świata...*, s. 23.

⁷ J. Rydzkowska, *Pstrokacizna czy świętość zamknięta między kartami*, w: *Kolor w kulturze...*, s. 81. O kolorze i jego znaczeniu dla tożsamości jednostki zob. K. Grabowska-Graczyńska, *Kolor a tożsamość — o społecznym konstruowaniu siebie*, w: *Kolor w kulturze...*, s. 293–303.

⁸ A. Ungeheuer-Gołąb, *Poezja dzieciństwa czyli droga ku wrażliwości*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Rzeszów 1999, s. 36.

zuje w obu kulturach noc. Srebro i biel poprzez swoją „bezbarwność” uspokajają usypiane dziecko i przyjemnie kojarzą się z symbolami nocy — księżycem czy gwiazdami. Podobnie jest z kolorem złotym — jasnym i słonecznym. Przywoływanie tych barw wpływa kojąco na dziecko, przyjemnie wprowadzając je w świat snu. Sporą częstotliwością w kołysankach polskich odznacza się i kolor różowy, który oprócz oczywistego łagodzącego działania na nasze zmysły kojarzyć się może dziecku z nim samym — różowym bobasem usypianym w łóżeczku. W zgromadzonym korpusie pojawia się również kolor zielony, który, jak powszechnie wiadomo, uspokaja. Widać zatem, że zapewne nie poprzez dogłębną analizę chromoterapeutyczną, ale poprzez naturalną mądrość ludową w kołysankach wykorzystane zostały barwy spokojne, pomagające dziecku zasnąć. W jednym tylko przypadku w kołysankach polskich pojawia się kolorowe niebo. W kołysankach rosyjskich, podobnie jak w polskich, najliczniejszą grupę stanowi kolor серебистый, серый, светлый i pochodne. Kolejna grupa — to kolor золотой. Podobnie liczną grupą jest jednak голубой kojarzący się z niebem i spokojem, a nie występujący w kołysankach polskich. Kolor черный jako symbol nocy występuje również w kilku kołysankach. Co ciekawe, w odróżnieniu od kołysanek polskich w tekstach rosyjskich występują barwy ciepłe — желтый, алый czy красненький. Z jednej strony działają one na człowieka pobudzająco, z drugiej doskonale się wpisują w świat dziecka, w świat, który lubi i który jest mu bliski — w kolor jego zabawek, książek. Po takie barwy nie sięgają kołysanki polskie.

O znaczeniu kolorów wykorzystywanych w kołysankach czytamy i na jednym z portali rosyjskich, który przytacza liczne teksty kołysanek oraz bajek:

[...] часто в **текстах колыбельных песен** используются цвета. Важно, чтобы эти цвета были спокойными, чистыми, нежными, успокаивающими. Ребенок пока не знает их названий, но они сохраняются в его памяти. Их представляет мама, а значит, они звучат по-особому. Голубой, сиреневый, зеленый цвета — все их нужно петь ребенку. Считается, что такие образные **колыбельные песни** способствуют умственному развитию малыша, его памяти, вниманию, мышлению, и, конечно же, воображению. Это происходит благодаря тому, что звучание колыбельных песен совпадает с ритмом мозга, с физиологическими процессами ребенка. Тихие ритмичные колыбельные песни повышают уровень интеллекта ребенка, способствуют его развитию, а главное, закладывают в сознание малыша основы морали и нравственного поведения. Особенно эффективно, когда, качая ребенка на руках и исполняя ему колыбельную, Вы гладите его по голове, стимулируя тем самым его «умственные рецепторы». Украсьте спальню ребенка нежными, пастельными цветами, пойте колыбельные о чистых светлых цветах, пусть они запечатлеются в сознании малыша. Ведь недаром ученые выявили, что только одно представление голубого цвета успокаивает нервную систему, зеленого — повышает жиз-

ненный тонус и стимулирует интеллектуальную деятельность, а на желтом цвете глаз отдыхает и поднимается настроение. Ведь желтый цвет так похож на солнышко! А в колыбельных он символизирует ночные светила: звезды, луну, планету, месяц, млечный путь⁹.

KOŁYSANKI SĄ SŁODKIE

Dziecko od pierwszych dni życia lubi smak słodki. Jest to uwarunkowane fizjologicznie i na długie lata określa preferencje smakowe. Nic zatem dziwnego, że przymiotnik słodki, przez wieki kojarzony z przyjemnością, zyskał rozmaite znaczenia przenośne. Słodki jest przecież nie tylko smak, ale i zapach — „miły, przyjemny, czasem mdławy”¹⁰, słodkie bywają dźwięki — „łagodne, bez ostrych tonów”. Słodkie mamy wspomnienia, słodko się uśmiechamy, a wreszcie życzymy sobie wzajemnie i w Polsce, i w Rosji słodkich snów. Słodycz w swych znaczeniach przenośnych pojawia się także w kołysankach — w obu kulturach.

Człowiek, tworząc kolejne utulanki (mówimy tu o prostych utworach ludowych), nie sięgał zapewne do mądrych ksiąg, ale próbował ukołysać dziecko do snu, spontanicznie starając się wyśpiewywać jak najmiłsze dla ucha dźwięki i słowa. Przy okazji próbowano też przywołać w wyobraźni przyjemne doznania smakowe.

Spójrzmy, jak prezentuje tę kwestię zebrany materiał:

Oczęta zamknij, przyjdzie **słodki** sen (16a)
 Jak **słodko** się uśmiechasz, kiedy śniesz (10a)
 Tylko słowik śpiewa swoje **słodkie** trele (28a)
 Dobranoc, zmrzuj oczęta, sny **słodkie** spłyną (32a)
 Śpij **słodko**, dziecińco (32a)
 Śnij **słodko**, gwiazdek grono na niebie się żarzy (32a)
 Na twe czołko, o fiołku, spuszczam **słodką** łzę (60a)

Ты уже так **сладко** спишь (9)
 Спи, мой мишка, **сладко-сладко** (14)
 Спи, мой мальчик мирно, **сладко** (45)
Сладко спит в полночной мгле (46)
 Спи, дочурка, **сладко** (47)
 Скоро мальчик мой уснет на кровати **сладко** (21)
Сладко мой птенчик живет (31)
Сладко до утра спи, дитя, закрывши глазки (48)
Сладкий сон к себе мани (44)
 Будут орехи, **сладости** (32)

⁹ http://papalapa.ru/view_lesson_bai.php?id=16 (14.08.2011).

¹⁰ M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1989.

BARWY SNU W KOŁYSANKACH...

W obu grupach kulturowych jest sporo przykładów świadczących o tym, że teksty kołysanek mają utulić dziecko do snu w jak najprzyjemniejszym, słodkim nastroju. Słodkie jest zatem i dziecko, i sen, i trele słowika, i nawet łza. Jedna z kołysanek rosyjskich przywołuje nawet słodczyce do zjedzenia, obiecując je dziecku w zamian za zaśnięcie.

Ale czy zawsze dziecko jest wprowadzane przez analizowane teksty w błogi stan?

KOŁYSANKI STRASZĄ

Czy powinno się straszyć dzieci? Odpowiedź na to pytanie zna każdy z nas. Bardzo istotną rolę w życiu dziecka pełni potrzeba kontaktu. Jest to, jak twierdzi Katarzyna Krasoń, jedno z pierwszych dążeń psychicznych, które trwa do ostatnich dni ludzkiego życia¹¹. Jak w tym świetle ocenić osobę, która jest najbliższym usypianego dziecka, ma z nim bliski kontakt emocjonalny, a zarazem budzi w nim lęk? Pewna doza niepokoju, niepewności nie zniszczy przecież zapewne psychiki dziecka, zwłaszcza kiedy o stworach i smutnych historiach śpiewa kochana mama, a przy tym — na miłą dla ucha melodię. Alicja Ungeheuer-Gołąb pisze wręcz, że kołysanki, w których przewija się motyw straszenia, pomagają określić granice dziecięcej wolności.

Wolność, rozumiana jako możliwość nieskrępowanego działania i poruszania się, inaczej przedstawia się w świecie ludzi dorosłych i w świecie dzieci. Dla okresu dzieciństwa staje się prawdziwe paradoksalne stwierdzenie, że dziecko jest wolne, gdy porusza się w określonych granicach. Dzieciństwo bez ograniczeń prowadzi do negatywnych konsekwencji¹².

Spójrzmy, o kim śpiewa zniecierpliwiony opiekun dziecka, które nie chce zasnąć, w kołysankach polskich i rosyjskich, jakie „straszne historie” i odpychających bohaterów przywołują obie kultury?

Była sobie Baba Jaga (7a)

Okrutny los i straszna śmierć w udziale im przypadła — króla zjadł pies, pазia zjadł kot, królową myszka zjadła (8a)

Bo gdy zjeść nie zechcesz za nic, przyśnią ci się dwaj Cyganie (51a)

Gwiazdki nie są do zabawy, tożby nocka była zła! Ej! Usłyszysz kot kulawy! Cicho bądźcie!... A, a, a... (53a)

Nie chodź nigdy nocą w owocowy sad. I nie szukaj jeża, co pod drzewem śpi, bo gdy go obudzisz, będzie bardzo zły! (53a)

¹¹ K. Krasoń, *Dziecięce odkrywanie tekstu literackiego...*, s. 46. Zob. też W. Brejnak, *Kocham i wychowuję. Poradnik dla rodziców i nauczycieli*, Oficyna Wydawniczo-Poligraficzna i Reklamowo-Handlowa „Adam”, Warszawa 1993, s. 39.

¹² A. Ungeheuer-Gołąb, *Poezja dzieciństwa...*, s. 47.

Цыт — bobusiu! Nie płacz — cyt! Плакаć wстыд! Bo tu przyjdzie dziad ludojad, co już dziewczynkom dużo lalek zjadł — lalek zjadł (50a)

Жил в зверинце попугай [...]. все кричал он и кричал, все не спал он и не спал.
 Прибежал вдруг котик, прыгнул на животик, баю-баю-баю и съел попугая (12)
 Бом-тилибом, бом-тилибом, будешь упрямитесь — стукнешься лбом (20)
 Взгляни, Дрема, на народ, бери, Дрема, кого хошь (56)
 Придет серенький волчок, схватит детку за бочок и потащит за лесок (58)
 Под окошком попугай кричит: «Детку нам отдай!» (57)
 Поди, бука, на сарай, мою детку не пугай (62)

Z punktu widzenia dorosłego przestrogi, które często są zawarte w kołysankach, nie są tożsame ze straszaniem. Dla zasypiającego dziecka wygląda to jednak nieco inaczej. Zwróćmy uwagę, że postaci, którymi w polskiej kulturze straszy się dzieci, pokrywają się z tymi, które występują w kołysankach — to Baba Jaga i Cyganie. Dziecko boi się również wszelkiej ułomności — kot kulawy może przestraszyć, „pełnosprawny” jest miłą przytulanką. Złość innych kojarzyć się może z krzykiem, nie jest w każdym razie emocją, którą dziecko lubi — może zatem się bać jeża, który robi się zły. I nieważne, że właściwie w piosence Baba Jaga ma tylko chatkę z masła, że ludojad jest — w dalszej części kołysanki — pokonany przez „tatusiowy miecz”, a z „cukru był król, z piernika paż, królowa z marcepana”. Dziecko nie lubi samego brzmienia wyrazów „Baba Jaga” czy „ludojad”. Również w kołysankach rosyjskich występują elementy grozy. Kolorowa papuga zostaje zjedzona przez kota, po ciemnej nocy krąży rosyjski odpowiednik Drzemoty czy też dziecku grozi jakieś niebezpieczeństwo, np. w postaci porwania przez wilka. To wszystko jest równie niemiłe, jak w kołysankach polskich, ale ich celem jest przecież uspienie dziecka. Postraszone w ten sposób — jest ciągle bezpieczne. Do elementów straszących włączam także fragment, w którym pojawia się zdanie, „by Buca nie straszyl(a)”. Wymienienie kogoś/ czegoś w tej formie i tak powoduje, że dziecko się boi — wie bowiem, że, skoro mama mówi — idź i nie strasz, to tego straszyla potencjalnie trzeba się bać. Ungeheuer-Gołąb twierdzi nawet, że wplecione do kołysanki obrazki wzbudzające lęk odbiorcy spełniają funkcję nadawania tekstowi znaczenia.

Lęk to po prostu uczucie, dlatego obrazy i słowa, które go wywołują, odwołują się do uczuciowości dziecka, do jego sfery emocjonalnej. W tym wypadku kołysanka staje się namiastką wzbudzającej bojaźń opowieści [...]. Może jest to pierwszy tekst, który niesie tajemnicę, może otworzy wyobraźnię dziecka na literaturę o tematyce przygodowej, podróżniczej czy fantastycznej¹³.

¹³ Tamże, s. 47.

Jakie są zatem „barwy” kołysanek? Jak starałam się wykazać — wielowymiarowe. Kołysanki polskie i rosyjskie, to teksty, w których dominują barwy nocy — srebro, czerń ale i błękit, utwory, które są „słodkie”, kojarzą się z czymś bardzo przyjemnym, a niepokorne dzieci czasami postraszą. Zważywszy na fakt, że każdy z nas — również dziecko — żyje nie tylko w świecie naturalnym, ale też w świecie symbolicznym¹⁴, kwestie te wydają się tym bardziej istotne. W ich konsekwencji dzieci mają przecież sny „dobre” lub „złe”¹⁵. Co istotne, kołysanka jest głównie foniczną formą utworu, pobudza zatem „nie tyle słuch, co wyobraźnię dźwiękową słuchacza [...], implikuje szerokie możliwości ewokowania wrażeń o charakterze innym niż słuchowy jako efekt wtórnego działania odbiorczego”¹⁶. Pośrednikiem w procesie nadawczo-odbiorczym między tekstem a dzieckiem jest osoba usypiająca je do snu. Dzięki nadaniu odpowiedniego wyrażenia treści — zróżnicowaniem fonicznym — pobudza bowiem wyobraźnię odbiorcy, umożliwiając dziecku różnorodną interpretację. Ta wielowyróżnieniowość potęgowana jest podmiotowym, typowo subiektywnym charakterem percepcji, wpływając na sytuację odbiorczą.

Możliwości interpretacyjne są zatem, jak barwy, które, zgodnie z konstatacją Mirosławy Rocheckiej „przybierają często subtelnie zróżnicowane odcienie semantyczne i stopniują swoje zabarwienia emocjonalne”¹⁷.

ZAMIAST ZAKOŃCZENIA

W podsumowaniu przytoczmy słowa Anny Brody, muzyka z kapeli Brodów:

Kołysanki, jak powszechnie wiadomo, to sanki szczęśliwych snów. Krótkie melodyjne teksty, dźwiękonaśladowcze sylaby, słowne rekwizyty, jak księżyc, okienko, ptak czy chmurka, szybko i prosto działają na wyobraźnię słuchacza. Zatrzymują cudowną chwilę między dniem a snem, kiedy można bezkarnie zanurzyć się w świat wyobraźni. Nie oznacza to wcale, że dziecko zaśnie szybciej, ale na pewno zaśnie przyjemniej. Moje dzieci rzadko zasypiały przy kołysankach. Ten wieczorny, co-

¹⁴ E. Cassirer, *Esej o człowieku. Wstęp do filozofii kultury*, przeł. A. Staniewska, Czytelnik, Warszawa 1998, s. 69.

¹⁵ B. Szmigielska, *Marzenia senne dzieci*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002, s. 164–171.

¹⁶ Obserwacje te czynią autorki w związku ze słuchowiskami radiowymi. Przekładają się one jednak, moim zdaniem, na sytuację odbiorczą kołysanek. Por. J. Bachura, A. Mucha, *Wtórna wizualność sztuki radiowej. Na przykładzie wybranych słuchowisk dramatycznych*, w: *Kolor w kulturze...*, s. 245.

¹⁷ Tamże, s. 246.

dzienny rytuał śpiewania przed snem, otwierał im tajemną furtkę do ogrodu poezji i pozwalał bujać na huśtawce z obłoków i dźwięków¹⁸.

Bibliografia:

Źródła:

A. Jeziorkowska-Polakowska, *Pieśni zaklęte w dwa języki... O kołysankach polskich, żydowskich i polsko-żydowskich (1864–1939)*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2010.

<http://www.klapouszek.pl/kołysanki> (10.05.2011).

http://babyonline.pl/maluch_sen_arttykul,1445.html (10.05.2011).

<http://www.forum.nostalgia.pl> (13.09.2011).

<http://www.magicchild.ru/St/musicbaby.htm> (10.05.2011).

<http://papalapa.ru> (10.05.2011).

<http://lel.khv.ru> (10.05.2011).

Kołysanki polskie:

- 1a – *Kotki* (Aaa, kotki dwa, szare, bure obydwu...)
- 2a – *Aaaa, były sobie kotki dwa* (Ach, śpij, kochanie...)
- 3a – *Chodzi sen na palcach*
- 4a – *Idzie niebo*, Ewa Szelburg-Zarembina
- 5a – *Lulajże, lulajże, maleńki*
- 6a – *Chodził Senek i Drzemota*, Tadeusz Lenartowicz
- 7a – *Z popielnika na Wojtusia*
- 8a – *Już gwiazdy lśnią* (Był sobie król...)
- 9a – *Małe dzieci mrużą już oczka*
- 10a – *Lulaj, lulaj, lu* (Bo sen może spełnić marzenia twe...)
- 11a – *Dorotka*, Janina Porazińska
- 12a – *Noc koszyczek srebrny niesie*
- 13a – *Słoneczko już traci srebrny blask*
- 14a – *Śpij, dziecino moja mała*
- 15a – *Zaśnij, zaśnij, śpij, maleńki*
- 16a – *Dobranoc, już czas*
- 17a – *Dawno już ucichł złoty kogucik*
- 18a – *Zamknij oczka, mój Robaczku*
- 19a – *Na niebie jasny księżyc*
- 20a – *Noc już, dzień poszedł spać na dno mórz*
- 21a – *Kołysanka Johannes Brahmsa* (Dobrej nocy i sza...)
- 22a – *Piosenka przy kołysce*, Teofil Nowosielski
- 23a – *Co dzieci widziały w drodze*, Maria Konopnicka
- 24a – *Kołysanka o słuchaniu*, Joanna Papuzińska
- 25a – *Uśnijże mi, uśnij, albo mi urośnij*
- 26a – *Wieczór*, Władysław L. Anczyc
- 27a – *Kołysanka I*, Franciszka Arnsztajowa
- 28a – *Zaśnij już kochanie*
- 29a – *Synku, śnieg pada*

¹⁸ http://www.warsztatykultury.pl/Anna_Broda_o_kołysankach-1-168-8.html (11.08.2011).

BARWY SNU W KOŁYSANKACH...

- 30a – *Uśnijże mi, uśnij, bajka ci się przyśni*
- 31a – *Dżdżysta i pochmurna już nastala jesień*
- 32a – *Kołysanka II*, Franciszka Arnsztajowa
- 33a – *Dobranoc ci, Aniele*, Władysław Bełza
- 34a – *Kołysanka dla braciszka*, Władysław Bełza
- 35a – *Kołysanka domowa*, Ernest Bryll
- 36a – *Kołysanka*, Maria Czerkawska
- 37a – *Śpiąca dziewczynka*, Konstanty Ildefons Gałczyński
- 38a – *Kołysanka*, Jerzy Harasymowicz
- 39a – *Piosenka dla niegrzecznego chłopca*, Marian Hemar
- 40a – *Anioł i dziecię*, Stanisław Jachowicz
- 41a – *Dobranoc*, Stanisław Jachowicz
- 42a – *Kołysanki. Wiersze przed snem i inne wiersze*, Ludwik Janion
- 43a – *Zaśnij w kropli bursztynowej*, Anna Kamińska
- 44a – *Złotowłosa królewna*
- 45a – *Kołysanka*, Joanna Papuzińska
- 46a – *Baj-baj-baju*, Janina Porazińska
- 47a – *Dorotka*, Janina Porazińska
- 48a – *Kołysanka Stasia*, Zofia Rogoszówna
- 49a – *Mamusia*, Zofia Rogoszówna
- 50a – *Kołysanka zimowa*, Aleksander Rymkiewicz
- 51a – *Kołysanka*, Magdalena Samozwaniec
- 52a – *Szumi woda*
- 53a – *Złoty jeź*, Ewa Szelburg-Zarembina
- 54a – *Pora dobrej nocy*, Magda Umer
- 55a – *U kaczora srebrne pióra*, Jerzy K. Weintraub
- 56a – *Jak szło słonko spać*
- 57a – *Nie chce mi się spać*
- 58a – *Pieśń (Kołysanka)*, Krzysztof Kamil Baczyński
- 59a – *Kołysanka grudniowa*, Tadeusz Kubiak
- 60a – *Kołysanka*, Kornel Ujejski
- 61a – *Dobranoc... Niech ci się śni*, Kazimierz Przerwa-Tetmajer

Kołysanki rosyjskie:

- 1 – *Огоньки не светятся*, Владимир Попов
- 2 – *Колыбельная песенка*, Мария Пожарова
- 3 – *За окном затих городок*
- 4 – *Баюшки, баюшки*
- 5 – *Баю, баю, баю, баю...*
- 6 – *Баю баю за рекой*
- 7 – *Ночь укрылась черным пледом*
- 8 – *Журавлик*
- 9 – *Баю баю, спи, дружок*
- 10 – *Я сейчас начну считать*, Александр Введенский
- 11 – *В темной комнате ни звука*, Татьяна Пивоварова
- 12 – *Колыбельная для маленького брата*, Саша Черный
- 13 – *Баю, баюшки баю*
- 14 – *Спать не хочет бурый мишка*
- 15 – *Крошка Вилли-Винки*

- 16 — *Спи, котенок*, Андрей Богатырев
- 17 — *Зеленая карета*, Овсей Дриз
- 18 — *Ночь бросает звезды на пески*, Владислав Крапивин
- 19 — *Колыбельная медведицы*, Юрий Яковлев
- 20 — *Бом-тилибом*, Алексей Иващенко, Григорий Васильев
- 21 — *Котик песенку поет*, Глафира Галина
- 22 — *Месяц над нашей крышею светит*, Михаил Исаковский
- 23 — *У кровати*, Марина Цветаева
- 24 — *Колыбельная сыну*, Чертихина Л.
- 25 — *Пусть тебе приснится*, Геннадий Кротов
- 26 — *Тишину стерегут фонари*, Леонид Дербенев
- 27 — *Песня о звездах*, Юрий Михайлов
- 28 — *Колыбельная Светлане*, Александр Гладков
- 29 — *Спят усталые игрушки*, Зоя Петрова
- 30 — *Носики-курносики*, Ангелина Булычева
- 31 — *Спи, моя радость, усни*, София Свириденко
- 32 — *За печкою поет сверчок*, Аспазия
- 33 — *Таенька-Тая*, Александр Кондратьев
- 34 — *Спать пора*, Леонид Дербенев
- 35 — *Тихая песня*, Яков Аким
- 36 — *Усни-трава*, Ирина Токмакова
- 37 — *Колыбельная реке*, Ирина Токмакова
- 38 — *Сонный слон*, Ирина Токмакова
- 39 — *Сон приходит на порог*, Василий Лебедев-Кумач
- 40 — *Колыбельная*, Юрий Устинов
- 41 — *Зимний вечер*, Сергей Крылов
- 42 — *Огни погасли в доме*, Юрий Плешеев
- 43 — *Медвежья колыбельная песня*, Алексей Ремизов
- 44 — *Спи, дитя мое, усни*, Аполлон Майков
- 45 — *Спи, мой мальчик*, Валерий Брюсов
- 46 — *Легкий ветер присмирел*, Константин Бальмонт
- 47 — *Ночка*
- 48 — *Поздно. Свечка догорела*, Дмитрий Минаев
- 49 — *Да прискакали баюшки*
- 50 — *Колыбельные про котов*
- 51 — *Люли, люли, люленьки*
- 52 — *Баю-баюшки-баю, не ложися на краю*
- 53 — *Вы коты, коты*
- 54 — *Солнце, зевнув, закатилось*
- 55 — *У кота ли*
- 56 — *Сидит Дрема*
- 57 — *Бай — бай — бай поскорей ты засытай*
- 58 — *Серенький волчок*
- 59 — *Ветер, солнце и орел*
- 60 — *Со вечера дождик*
- 61 — *Спи, сыночек мой, усни*
- 62 — *Бука*

BARWY SNU W KOŁYSANKACH...

Эдыта Манастерска-Вёнецк

Цвета сна в польских и русских колыбельных

Резюме

В статье дается рассмотрение польских и русских колыбельных в нескольких смысловых аспектах. Одна из групп, к которой относятся исследуемые тексты, — это цвета. Проведенный анализ позволяет сделать вывод, что в русских колыбельных, кроме типичных и для польских текстов серебристого, черного и золотого цветов выступает также голубой, алый и желтый. Другим вопросом для сравнения является вкус. В текстах обеих культур появляется *сладкий сон* ребенка, который ассоциируется уже со вкусовыми ощущениями. Кроме того, польские и русские колыбельные «пугают» детей. Но, все-таки, они всегда являются особенным мостом между сном и явью.

Edyta Mansaterska-Wiącek

Dream colours in Polish and Russian lullabies

Summary

The author of this article analyses Polish and Russian lullabies in a few sensoric aspects. One of the groups are colours referred to in the studied texts. As it appears, Russian lullabies, except the colours of silver, black and gold so numerous in Polish lullabies, also engage the colours of blue, purple and yellow. Another comparison is made as for taste. In both cultures there is this sweet sleep of a child that has a direct taste connection. Also, in both cultures the lullabies seem 'spooky'. Despite that they are always a unique bridge between reality and dream.